

Araştırma Makalesi/Research Article
DOI: 10.53711/balkanistik.1020304
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2021; 3(2): 93-106
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2021; 3(2): 93-106

TÜRKÇEDEN BULGARCAYA GEÇMİŞ SÖZCÜKLERDE ANLAM İYİLEŞMESİ

Aycan ZHDANOVICH*

Fatma Sibel BAYRAKTAR**

ÖZ: Türkler yüzünü batıya döndüğünden beri birlikte oldukları Balkanlı halklara hem mimarilerini hem geleneklerini hem yemek kültürlerini hem de yaşam tarzlarını ihraç ettiler. Bu ihraç silsilesinde kaçınılmaz olarak sözcükler de yer aldı. Türkçeden Balkanlara giden sözcükler yeni yurtlarında yeni seslerle yeniden şekillendiler, yeni anlamlara büründüler. Bu verilen sözcükler genel olarak anlam daralmasına uğradılar. Bir kısmı terimleşerek kendisine sınırlı bir alanda yaşama şansı elde etti. Bir kısmı devlet yönetiminin diliydi. Resmi yoldan kendisine yer buldu. Kimi dini sözcüklerdi. İslam dininin gereği olarak Balkanlara konuk oldu. Bazısı sokakta öğrenildi. Kimi iyi niyeti, kimi kavgayı, kimi şakayı, kimi alay etmeyi içeriyordu. Bulgarcadaki binlerce Türkçe sözcüğün yeni yurdunda kazanmış olduğu yeni anlamları incelemek bizlere sosyolojik açıdan da birçok kazanımlar sağlayacaktır. Kendimize karşıdan, bir nevi aynadan bakmak gibi olacaktır. Bu çalışmada, Aleksandır Milev, Bojil Nikolov, Yordan Bratkov adlı yazarların oluşturduğu *Rechnik na chuzhdite dumi v bulgarskiya ezik* (Bulgarcadaki Yabancı Kelimeler Sözlüğü) adlı sözlükten faydalanılmıştır. Çalışmanın evreni Bulgarcaya geçmiş Türkçe sözcüklerdeki anlam iyileşmeleri olacaktır.

* Doktora Öğrencisi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Ana Bilim Dalı, e-posta: aycanzhdanovich@trakya.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5493-5723>

** Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: fsibel@trakya.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5699-4572>

Geliş Tarihi (Received): 07.11.2021

Kabul Tarihi (Accepted): 05.12.2021

Anahtar Kelimeler: Balkanlara Verilen Sözcükler, Anlam İyileşmesi, Dil Sosyolojisi, Konuşma Dili.

ELEVATION OF TURKISH LOANWORDS IN BULGARIAN LANGUAGE

ABSTRACT: Turks have exported both their architecture and traditions, their food culture and life style to the Balkan peoples with which they have lived together since when they turned their face to the West. This chain of export inevitably included the words. The Turkish words loaned to the Balkans were reshaped with new voices and gained new meanings in their new homeland. The loanwords generally narrowed in meaning. Some of the words became terms, thus getting a chance to live, even if just in a limited area. The others were the words of the language governing the state and made a ground officially. Some others were religious words. They appeared as the guest in the Balkans by force of Islam. Some others were learnt in the streets. Some of them implied good faith, some others fight, and some others jokes and mocking. Investigating the new meanings the thousands of Turkish loanwords in Bulgarian language gained in their new homeland will also give us many insights from sociological point of view. It would be like looking at ourselves from outside, in some way in the mirror. In this study the dictionary “Rechnik na chuzhdite dumi v bilgarskiya ezik” (Dictionary of Foreign Words in Bulgarian Language) by the authors Aleksandar Milev, Bozil Nikolov and Yordan Bratkov is used as reference. The population of the study will be the elevation of the Turkish loanwords in Bulgarian language.

94

Keywords: The Words Borrowed to the Balkans, Elevation, Language Sociology, Spoken Language.

Giriş

Türklerin Balkan coğrafyasında en çok yer aldığı bölge Bulgaristan’dır. Bu bölgeye tarihin derinliklerinden beri defalarca Türkler gelmiş her gelişle birlikte biraz daha Balkanlı olmuşlardır.

Türkler Balkanlı olmuşlar ama sözcük alışverişi konusunda vermekten yana daha cömert davranmışlardır. Balkan coğrafyasında en yoğun Türk yerleşimi bugünkü Bulgaristan coğrafyasına olmuştur. 18. yüzyılın sonunda ve 19. yüzyılın başlarında Bulgar halkı Türkçeyi anadilleri olan Bulgarcadan

daha iyi konuşuyordu. Bulgarların ünlü yazarı İvan Vazov¹ 1850'lerde "Şehirlerimizde konuşulan dil neredeyse yarı Türkçe idi." demektedir. Bulgarcadaki Türkçenin etkileri üzerine araştırmalar yapan Alf Grannes de "Büyük Bulgar şair ve yazarı Petko R. Slaveykov'un Bulgarcada kullanılan 10 bin civarında Türkçe sözcükten oluşan bir sözlük hazırladığını bildirmektedir. Bu sözlük ne yazık ki hiçbir zaman basılmadı ve biz bugün A. Şkalyic'in hazırladığı Sırpça-Hırvatça 8.742 Türkçe sözü içeren sözlüğüyle karşılaştırabilecek bir sözlükten mahrumuz." demiştir (1996: 7).

Biz bu çalışmamızda, Aleksandır Milev, Bojil Nikolov, Yordan Bratkov adlı yazarlar tarafından birinci basımının 1970 yılında yapıldığı "Rechnik na chuzhdite dumi v bılgarskiya ezik" (Bulgarcadaki Yabancı Kelimeler Sözlüğü) adlı sözlüğün beşinci basımından faydalandık. Bu sözlük yüzyıllardır Bulgarcaya geçmiş ve günümüzde de bu dilde kullanılan Türkçe sözcükleri içermektedir. Diğer basımları ve Bulgarcadaki diğer "yabancı" ve "yeni" kelimeler sözlükleriyle karşılaştırılma yapıldığında bu basımın daha çağdaş kelimeleri ele aldığını söylemek mümkündür. Sözlükte 'eskimiş', 'konuşma dili', 'diyalekt' gibi ibarelerle verilen sözcükler, alıntılar için pek çok değişik eserden faydalanılmıştır. Bunu da Bulgarcadaki kullanım alanının genişliğini ortaya koymak için tercih ettik. Türkçe sözcüklerin anlamları ise Türk Dil Kurumu'nun internet ağındaki *Güncel Türkçe Sözlük*'ten elde edilmiştir.²

Tarama metoduyla elde edilen veriler bizi anlam değişmesine uğramış sözcüklere götürdü. Çalışma konumuz anlam iyileşmeleri olduğundan sadece bu amaçla elde edilen veriler üzerinde durduk.

1. Anlam Nedir?

Karaağaç'a göre "Beş duyu organıyla gerçekler dünyası olan doğadan, dil yoluyla da saymacalardan oluşan yapay bir dünya olan dil ve düşünce dünyasından

---

¹ İvan Minçov Vazov (1850-1921) Bulgar edebiyatının patriği olarak adlandırılan bir Bulgar şair, yazar ve oyun yazardır.

² sozluk.gov.tr

alınan bilgilerin kişinin önceki bilgileri ışığından yorumlanmış biçimine anlam denir." (2012: 18).

Her sözcük kullanıldığı dilde kendine bir anlam dünyası oluşturur. Eğer bu sözcük dile sonradan girmişse alıntılandığı dilden bağımsız yeni evrenindeki ihtiyaçların doğrultusunda kendisine yaşama alanı oluşturur. Bu nedenle göçmüş sözcüklerin hikâyelerine bakmak da son derece önemlidir.

Anlam yani 'tasarımlar toplamı'nı Aksan "sözcüğün anlam çerçevesi" başlığı altında şöyle sınıflandırmıştır:

1. Temel anlam
2. Yan anlam
  - a. Somuta eklenen yeni somut kavramlar
  - b. Somuta eklenen yeni soyut kavramlar
  - c. Soyuta eklenen yeni soyut kavramlar
  - d. Soyuta eklenen yeni somut kavramlar
3. Tasarımlar
  - a. Genel
  - b. Özel
4. Duygu değeri (1978: 180)

2. Sözlük Birimlerde Anlam Değişmeleri

Sözlük birim düzleminde meydana gelen anlam değişmeleri, anlam genişlemesi, anlam daralması, anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi şeklinde ele alınmaktadır. Bizim bu çalışmada ele alacağımız konu yukarıda da zikrettiğimiz gibi Türkçeden Bulgarcaya verilmiş sözcüklerimizdeki anlam iyileşmeleri olacaktır.

3. Anlam İyileşmesi (İng. melioration / amelioration)

Bir sözcüğün temel anlamına göre eskisinden daha iyi bir anlam taşıyor hâle gelmesidir.

3.1. Türkçede Anlamı İyi Olan Sözcüklerin Bulgarcaya Verilmesi

Anlam iyileşmesi açısından verilen sözcükleri incelerken öncelikle verilen sözcüklerin anlam değişmesine uğramadan, ana vatanında da iyi anlama gelenlerine bakmak istedik. Bu ne anlama gelir? Bulgar komşularıyla Rumeli Türklerinin birbirleriyle huzur dolu diyalog kurabildikleri anlamına gelir. Bu tür sözcüklerin sayısı oldukça fazladır:

Babacan sözcüğü Türkçede “güçlü kuvvetli, cesur, yiğit, iri yapılı, iyiliksever, merhametli” anlamlarında kullanılır. Bulgarca konuşma dilinde de *babacan/babanka* anlamı böyledir: “güçlü kuvvetli cesur, yiğit, iri yapılı, iyiliksever merhametli.” Bunu Dimitir Mantov’un *Ludite Glavi* adlı eserinden bir alıntı ile örneklemek mümkündür: “...Като минаваше със своите *бабауми* през турските села, той се пъчеше и още повече разтваряше ризата на гърдите си - да го гледат кадъните и да си викат: Ах, какъв *бабаджан*, какъв си аслан-юнак...” (...Kato minavaşe sis svoite *babaiti* prez turskite sela, toy se piçeşe i oşte poveçe raztvaryaşe rizata na girdite si – da go gledat kadnıte i da si vikat: Ah, kakıv si *babacan*, kakıv si aslan-yunak...) (...Kendi *babayiğitleri* ile Türk köyünden geçerken burnunu çekerek bağrını daha da açtığına kadınlar ona bakıp “Ah, ne *babacan*, ne aslan bir kahraman” diye bağırıldılar...) (1972: 112).

Türkçedeki *babayiğit*: yürekli kimse, güçlü kuvvetli; Bulgarca konuşma dilinde *babaitlık/babait(in)* “cesaretli güçlü insan” demektir ki Türkçedeki anlamıyla örtüşmektedir. Bu sözcük yine Dimitir Mantov’un yukarıda verilen eserinde geçmektedir.

Türkçe *beğenmek* fiilinin Bulgarcadaki anlamı: *beğendisvam* “iyi ve güzel bulmak”tır. Mihalaki Georgiev’in 1980 yılında kaleme aldığı *Merakit na Çiço Denço* adlı eserinde bu sözcük geçmektedir. Hatta bu alıntıda başka Türkçe

sözcükler de göze çarpmaktadır: “...Машаалах, олум! Я знаем баща ти. Търговия сме чинили с него едно време. Харен човек беше! Намузлия човек, тертеплия човек, прав човек... Я такива хора бегендисвам...” (...Maşaalaha, olum! Ya znaem başta ti. Tırgoviya sme çinili s nego edno vreme. Haren çovek beşe! Namuzliya çovek, tertepliya çovek, prav çovek... Ya takiva hora begendisvam...) (...Maşallah oğlum! Babanı tanırım. Kendisiyle bir süre ticaret yaptık. İyi adamdı! Namuslu, tertipli, hakkaniyetli biriydi. Böyle insanları beğenirim...) (1980: 342).

Türkçedeki *güzel* sözcüğü Bulgarcaya giderken bu güzel anlamını değiştirmeden kalmıştır: *güzel*. Bu sözcük, sözlükte her ne kadar eskimiş olarak verilse de Boris Yanev eserinde bu sözcüğü kullanmayı tercih etmiştir: “...Вай, каква гюзел невяста! Тази трябва да е Дафина!...” (...Vay, kakva gyuzel nevyasta! Tazi tryabva da e Dafina!...) (...Vay be! Ne güzel bir gelin. Bu Defne olmalı!...) (1992: 127).

Türkçeden giden *hayır* [A.] sözcüğü Bulgarca konuşma dilinde *hair* “iyilik, bir şey beklemeden yapılan yardım” anlamındadır. Ancak *Binbir Gece Masalları*'nın 2004'te yapılan çevirisinde de çevirmen bu sözcüğü kullanmıştır: “...Аллах да благослови и нашите, и твоите дни с хаур!...” (..Allah da blagoslovi i našite, i tvoite dni s hair!...) (...Allah hem bizim günlerimizi hem de senin günlerini hayırlı kılsın!...) (2004: 345).

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan *muhabbet* [A.] “dostça konuşma, yarenlik” sözcüğü Bulgarca konuşma dilinde *moabet/muhabet* “dostça konuşma” anlamına gelir. Ancak 2006 yılında yayımlanan *Balkanistic Forum* adlı dergideki “Dr. Thede Kahl ile Röportaj: Viyana” adlı yazıda: “...Такива дистанции могат да се скъсят например с помощта на хумора, на някой виц, на сладкия моабет...” (...Takiva distantsii mogat da se skısyat naprimer s pomoştta na humora, na nyakoy vits, na sladkiya moabet...) (...Bu tür mesafeler, örneğin mizah, bazı fıkralar ya da tatlı bir muhaabbet aracılığıyla kısaltılabilir...) şeklinde kullanılmıştır (2006: 26).

Türkçeden geçen güzelim *sevda* sözcüğü Bulgarca da *sevda* “aşk, sevgili” demektir. Dimitır Osinin’in derlediği *Bulgar Halk Sanatı* adlı eserinde de geçer: “...Не бой се, Дудинке, не бой се; тя не е болест от Бога; тя най е болест от севда...” (...Ne boy se, Dudinke, ne boy se; tya ne e bolest ot Boga; tya e bolest ot sevda...) (Korkma Dudinka, korkma; bu Tanrı’dan değil; sevdadan ileri gelen hastalıktır...) (1962: 299).

3.2. Bulgarcada Anlam İyileşmesine Uğramış Soyut Türkçe Sözcükler

Bazı sözcükler ana dillerinden yeni dil yurduna giderken daha iyi bir anlama yolculuk yapmışlardır. Bu sözcüklerin soyut anlamda sözcükler olması ya da sonradan soyut anlamlar kazanması da verici dil olarak Türkçe açısından önemlidir. Soyut bilgileri anlatmak dilin gelişmişlik düzeyini gösterdiği için daha da kıymetlidirler.

3.2.1. Somut Türkçe Sözcüklerin Soyut Anlam Kazanması

Türkçede *harabat* [A.] “1. harabeler, viraneler, 2. meyhaneler” anlamındayken Bulgarcada *harabát-in* “soylu, cömert, eli açık” anlamı kazanmıştır.

Türkçedeki *İkram* [A.] “konuğu ağırlama, armağan olarak verme, sunma, alışverişte satıcının yaptığı indirim” sözcüğü Bulgarcada *ikram* “onur, şeref, saygınlık” anlamları kazanarak hem anlam iyileşmesi hem de somut anlamdan soyut anlama geçiş özelliği kazanmıştır. İvan Hacıyski, *Bit i duşevnost na naşiya narod* adlı eserinde *ikram* sözcüğünü “onur” anlamında kullanmıştır: (...Той описва критериите за избора на момата , защото някога само тя е избирана : „да е паметна, да има добър нрав, да е добра домакиня, да има икрам на човека, да няма телесни недостатъци и най - сетне да е от „ сой “ : но не с оглед ...) (...Той описва критериите за избора на момата, защото някога саму тya e избирана: “da e pametna, da ima dobir нрав, da e dobra domakinya, da ima ikram на човека, да няма телесни недостатъци и най сетне – да е от ‘soy’ : но не с оглед...) (...Bir kız seçmenin

kriterlerini anlattı. Çünkü bir zamanlar sadece o seçilmişti: Unutulmaz olmalı, iyi bir ahlaka sahip ve iyi bir ev hanımı olmalı, onuru olmalı, fiziksel kusurları olmamalı ve son olarak bir “soydan” olmalı ama görünüşe göre değil...) (2002: 381).

Arapçadan Türkçeye geçerken bir derece anlam iyileşmesine uğramış olan *kadem* [A.] “1. ayak 2. uğur” sözcüğü Bulgarca konuşma dilinde tamamen soyutlaşarak *kadem* “kısmet, şans, uğur” anlamları kazanmıştır. *Reçnik na bulgarskiya ezik* yani Bulgarca sözlüğünde bu kelimeye örnek cümle olarak şu verilmiştir: “...Когато тръгваше за изпит, майка му изливаше пред вратата вода за kadem...” (...Kogato trıgvaşe za izpit, mayka mu izlivaşe pred vratata voda za kadem...) (Sınava giderken annesi kapıya çıkıp uğur getirsin diye su döküyordu...) (1977: 26)

Türkçe bir sayı topluluğu olan *doksan dokuz* Bulgarcadaki *Rechnik na chuzhdite dumi v bulgarskiya ezik* adlı sözlükte ‘eskimiş’ ibaresiyle *doksan-dokus* “çok fazla, yeterli, dolu” anlamına gelirken Vesela Kristeva’nın *Tilkoven rechnik na turtsizmite v bulgarskiya ezik* adlı sözlüğünde ‘konuşma dili’ ibaresiyle verildiği görülmektedir (2003: 83). Çok yakın bir zamanda kitabını yayımlayan Yambol’lu Anyuta Angelova da *Balgariada* adlı eserinde bu sözcüğe yer vermiştir: “...Доксан-докус управителни съвети, скъпи коли, навсякъде барче с уиски и шампанско – всичко последен вик на лукса и комфорта, а работниците им се подписват срещу Нова Година срещу заплата от седемдесет хиляди лева...” (...Doksan-dokus upravitelni siveti, skıpi koli, navsyakıde barçe s uiski i şampansko – vsıçko posleden vik na luksa i komforta, a rabotnitsite im se podpısvat sreştu Nova Godina sreştu zaplata ot sedemdeseti hilyadi leva...) (...Çok fazla sayıda yönetim kurulunun, pahalı arabaların, her yerde bir viski ve şampanya barının olduğu yani lüks ve konfor bağıra bağıra buradayım diyor ama çalışanları yetmiş bin levalık bir maaş için Yeni yıla karşı imza atıyor...)” (2019: 106).

Türkçedeki *seyir* [A.] sözcüğünün birçok anlamından “eğlenmek için bakma, temaşa” anlamıyla Bulgarca konuşma dilindeki anlamı ortaklaşır:

seir “bakıp eğlenecek şey, eğlendirici durum.” Bu sözcüğü iki örnekle açıklayalım: Rahip Minço Kınçev³’in anılarını, günlüğünü, seyahatnamelerini yazdığı *Vidritsa* adlı el yazmasında bu sözcük şöyle geçmektedir: “...Като тръгнем нанякъде всички аргати, да идем на сватба или на друг някой *сеур*, като кажат веднъж «капъджибашиските аргати додоха», всичките хора посьрнат и заплачат и на крака гологлави стоят...” (...Kato trıgnahme nanyakıde vsıçkı argati, da idem na svatba ili na drug nyakoy *seir*, kato kajat vednj ‘kapıcıbaşiskite argati dodoha’, vsıçkíte hora porısnat ı zaplaçat ı na krada gologlavi stoyat...) (Bir yere gittiğimizde tüm ırgatlar, düğün olsun ya da başka bir *eğlence* olsun, ‘kapıcıbaşı ırgatları geldi’ denildiği zaman tüm halk tökezleyip ağlamaya başlar ve yalın ayak dururlardı...) (2006: 69). Mile Markovski’nin mizahi hikayelerini ele aldığı *Tvirdoglavo Vreme* adlı eserinde bu sözcük şöyle geçmektedir: “...Не са класа, за да водиш класова борба. Те са класичка, малка, мъничка класичка, която вижда всичко и... си гледа *сеур*...” (... Ne sa klasa, za da vodiş klasova borba. Te sa klasiçka, malka, mniçka klasiçka, koyato vijda vsıçko i... si gleda *seir*...) (...Sınıf mücadelesi yürütecek bir sınıf değiller. Her şeyi gören ve *eğlencelerini* izleyen küçücük, minicik bir sınıf...) (1999: 54).

3.2.2. Soyut Türkçe Sözcüklerin Soyut Anlam Kazanması

Türkçedeki *tabiat* [F] huy: “1. insanın yaratılış özelliklerinin bütünü, mizaç, tabiat 2. alışkanlık” sözcüğü Bulgarca konuşma dilinde: *tabietliya/tabiyatliya* “iyi şeyleri yapmayı seven kimse” anlamı kazanmıştır. Ancak Petko Ogoyski, *100 Şila v Torba* adlı mizah kitabında bize yabancı olmayan sözcükler kullanmıştır: “...Абе, човеку е чорбаджия и *табуетлия*, повика ме да лъсна обуцата на гостите...” (...Abe, çoveku e *çorbacıya* i *tabietliya*, povika me da lıсна obuştata na gostite...) (...Abe, çorbacı⁴ ve *iyi*

³ Ulusal Kurtuluş Hareketi’nde önemli bir kişi, Vasil Levski’nin müttefiki ve son Bulgar resimli el yazmalarından “*Vidritsa*”nın yazarı (1836-1904).

⁴ Zengin tüccarlara ve büyük toprak sahiplerine verilen ad.

huylu bir insan, konukların ayakkabılarını cilalamam için beni davet etti... (1991: 103).

Tevekkül [A.]: “herhangi bir işte elinden geleni yapıp daha sonrasını Allah’a bırakma” anlamındaki sözcük Türk halk ağzında *tevekkeli* “herşeyi olurluna bırakan” anlamına evrilmişken sözcük Bulgarcada ‘eskimiş’ olarak *tevekeliya* “cömert” anlamında kullanılır. Ancak Doyço Boyaciev de *100 Vesti* gazetesinin Art köşe yazısında⁵ bu sözcüğü kullanmıştır: “...Затуї сега са весели и *тевекелии* и ме черпят, все едно че съм им орал и копал...” (...Zatuy sega sa veseli i *tevekeli* i me çerpyat, vse edno çe sim im oral i kopal...) (...İşte bu yüzden şimdi neşeli ve *cömertler*. Sanki herşeyi onlar için kazmış ve sürmüş gibi bana ikramda bulunuyorlar...) (2016: 5).

Çalım sözcüğü Türkçede çok anlamlıdır; 1. “karşıdakini etkilemek amacıyla yapılan abartılı davranış, kurum, caka, afra tafra, afur tafur” Bulgarca konuşma dilince *çalım*: 2. “naz” anlamına gelmektedir. Bu durumda anlamındaki sevimsizlik ortadan kalkmakta ve anlam iyileşmesine uğramaktadır. Ancak Tihomir Yordanov’un *Trudno ştastie* adlı eserinde; “...Желязото си има *чалъм*. От него по-корав не си...” (...Jelyazoto si ima *çalım*. Ot nego po-korav ne si...) (Demirin de bir *nazı* vardır. Ondan daha sert değilsin...) (1970: 130).

3.3.3. Soyut Türkçe Sözcüklerin Somut Anlam Kazanması

Gaile [A.] sözcüğü Türkçede 1. “sıkıntı, dert, keder, üzüntü” anlamındayken Bulgarca konuşma dilinde “bakım” anlamına gelmektedir.

Türkçedeki *berbat* [F] sözcüğü “kötü, bozuk, çirkin, beğenilmeyen, darmadağın, bakımsız perişan, viran” anlamlarındadır. Bulgarca konuşma dilinde *berbat* “kirli” anlamına gelmektedir.

---

⁵ Gabrovo, Sevlievo, Dryanovo ve Tryavna’da çıkan yerel gazete (9 Ağustos 2016).

Tafra [A.] kelimesi Türkçede “1. kendisini olduğundan büyük gösterip böbürlenme, yüksekte atma” anlamlarında kullanılırken, Bulgarca konuşma dilinde *tafra* “süslemeler” anlamına gelmektedir.⁶

3.3.4. Somut Türkçe Sözcüklerin Somut Anlam Kazanması

Anlam değişimlerinde Türkçedeki somut sözcüklerin Bulgarcada daha iyi anlamda kullanılmalarına da tanık olmaktadır: Bulgarca konuşma dilinde *kulest* “kumral” sözcüğü de Türkçedeki *kula* “gövdesi sarı ya da kirli sarı renkli at donu” sözcüğünden anlam iyileşmesine uğramıştır.

Türkçede *terk* [A.] “bırakma, ayrılma, vazgeçme bakmama, ihmal etme.” gibi olumsuz anlamlar yüklenmiş olan sözcük Bulgarca konuşma dilinde *terk* “örnek, model” anlamına gelmektedir. Jaroslav Hašek tarafından yazılan *Aslan Asker Şvayk* adlı eserin çevirisinde de bu sözcük tercih edilmiştir: “...Това обаче няма да представлява интерес за вас, защото всичкото е писано по един терк...” (... Tova obaçe nyama da predstavlyava interes za vas, zaštoto vsiçkoto e pisano po edin terk...) (...Ancak bu ilginizi çekmeyecek, çünkü her şey bir modelde yazılı...) (2007: 387).

Bizdeki “bekarlık sultanlıktır” atasözüne mülhem; Bulgarcada *paşalık* “paşa unvanı veya paşa olma durumu, bir paşanın yönetimindeki bölge” anlamlarının yanında “bekarlık hayatı” anlamına da gelmektedir. Stoyan Daskalov da bu sözcüğün yanı sıra “ergen” kelimesini de kullanmıştır: “...Ерген човек ! оправдаха го едни . Ергенлък , нашалък !...” (Ergen çovek! Opravdaha go edni. Ergenlık, paşalık!...) (...Bekar adam! Bazıları haklı çıktı. Bekarlık sultanlıktır...) (1977: 148).

Çalgın sözcüğü Türkçe’de 2. anlamı “donmuş ve hastalıklı meyve” iken Bulgarca konuşma dilinde 2. anlam olarak “olgunlaşmamış meyve” kullanılmaktadır. Bu da bir derece anlam iyileşmesi sayılabilir.

---

⁶ Bu sözcüklerin anlamlarına *Bulgarcadaki Yabancı Kelimeler Sözlüğü*’nden ulaşılmıştır.

Türkçedeki “asalak” anlamındaki kene sözcüğü de Bulgarcada *kene* olup “sıvalı duvarı süsleme” anlamı kazanmıştır. Türkçede çok fazla anlam genişlemesine uğramış olan *takım* sözcüğü de Bulgarcada *takım* “1. yönetmelik 2. süsleme” anlamları kazanmıştır. Muhtemelen sözcüğün 4. anlamındaki “birbirini tamamlayan şeylerin tümü” anlamından kaynaklı olarak bu anlam değişimi meydana gelmiştir.

3.4. Özel Adlarda Anlam Değişmesi

Özel adların bir dilden bir dile geçerken anlam genişlemesine uğraması bizim için önemli veriler sunar. Sözcüğümü “Farsa ait” anlamındaki *farsi* sözcüğünün Bulgarca sözlüğünde ‘eskimiş’ ibaresi ile verilen sözcüğün “mükemmel, kusursuz” anlamı kazanmış olması ilginçtir.

Sonuç

Sözcükler bir dilden diğer bir dile geçerken yanlarında düşünce çevrelerini de götürürler. Bu yüzden kıymetlidirler.

Balkanlara verdiğimiz sözcüklere genel olarak bakıldığında bunların birçoklarının standart dile yani resmî yolla, eğitim yoluyla değil, mahalle konuşmalarından, sokak dilinden yani konuşma dilinden geçmiş olduğunu görmekteyiz. Bu durumun anlam kötüleşmelerinde de görüldüğünü biliyoruz (Bayraktar, 2015: 29-36).

Türkçeden Bulgarcaya verilmiş sözcüklerdeki anlam iyileşmelerini ele aldığımız bu çalışmada ortaya çıkan veriler bize göstermektedir ki Türkçe öncelikle “anlamı iyi” olan, toplumda sevgi, barış ve anlayışı ortaya koyan sözcükleri cömertce vermiştir. İki halkın bu sözcükleri kullanıyor olması ilişkilerin uzun yıllar boyunca mutedil, uyumlu, saygılı olduğunu söylemektedir.

Sözcükler her ne kadar konuşma dili ya da eskimiş olarak verilse de eserlerin, gazetelerin ya da çeviri metinlerin alıntılarında bu kelimelere rastlamaktayız. Örnekleri paylaşırken yaptığımız en eski alıntı 1962 yılına

aittir. Dil canlı olmakla birlikte değişimleri on yıllarla ölçülür bu nedenle sözcüğün kullanımı çağdaş sayılabilecek niteliktedir.

Birden fazla sözcük ile geçmiş olmalarıyla dikkat çeken iki kavram *cömertlik* ve *süsleme* kavramlarıdır. Bu kavramların birkaç biçimde karşımıza çıkmasını ise şöyle okumaktayız: Cömertlik kavramı ile Türk insanının davranış biçimi arasında bir paralellik bulunmaktadır ve bu durum Bulgar halkı tarafından da onaylanmış görünmektedir. Hele *İkram* “konuğu ağırlama” sözcüğünün, Bulgarcada *ikram* “onur, şeref, saygınlık” anlamını karşılması daha çarpıcıdır. Bizim atasözlerimiz de bu davranış biçimini onaylayan birçok örneğini bizlere sunar (*oğlan atadan öğrenir sofrayı açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi* vb.). Süsleme ile ilgili birden fazla sözcüğe rastlamamız ise tesadüf değildir. Bulgar evlerinin Osmanlı döneminde daha müreffeh hâle geldiğini ve yeni dekorasyon unsurlarının da Türkçe adlarla anılmasının Türk evi üslubundan etkilenmesiyle ilgili olduğunu düşünmek zor olmayacaktır.

Kaynakça

- AKSAN, Doğan (1978), *Anlam Bilimi ve Türk Anlam Bilimi (Ana Çizgileriyle)*, Ankara: DTCF Yayınları.
- AKSAN, Doğan (2009), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: TDK Yayınları.
- ANGELOVA, Anyuta (2019), *Balgariada*, Lulu.com Yay.
- BAYRAKTAR, F. Sibel (2016), “Balkan Dillerine Geçmiş Türkçe Sözcüklerde Anlam Kötüleşmesi”, *Uluslararası Söz, Sanat, Sağlık Sempozyumu Bildirileri 21-23 Ekim 2015*, Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları, 29-36.
- ÇOLAKOVA, Kristalina vd. (1977), *Reçnik na bulgarskiya ezik*, Sofya: Bilgarskata akademiya na naukite Yay.
- DASKALOV, Stoyan (1977), *Kisni mladojentsi*, Sofya: Bilgarski İzdatel Yay.

- GEORGİEV, Mihalaki (1980), *Merakit na Çiço Denço*, Sofya: BZNS Yay.
- GRANNES, Alf (1996), *Turco-Bulgarica: articles in English and French concerning Turkish influence on Bulgarian*, Wiesbaden: Bilingual Edition.
- HACİYSKİ, İvan (2002), *Bit i duşevnost na naşıya narod*, Sofya: İztok-Zapad Yay.
- HAŠEK, Jaroslav (2007), *Priklyuçeniyata na dobriya voynik Şveyk*, Svetomir İvançev, Stefan Boşnakov (Çev.), Sofya: Trud Yay.
- KAHL, Thede (2006), "İntervyu s dr Tede Kal, Viena: Edno pıtuvane iz balkanite zamestva tsyala lavitsa ot naşata", *Balkanistic Forum Dergisi*, 1(3), 17-27.
- KARAAĞAÇ, Günay (2004), *Türkçenin Dünya Dillerine Etkisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARAAĞAÇ, Günay (2012), *Türkçenin Dilbilgisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KINÇEV, Minço (2006), *Vidritsa*, Sofya: Trud Yay.
- KRISTEVA, Vesela (2003), *Tilkoven rechnik na Turtsizmite v bilgarskiya ezik*, Sofya: Scorio vi Yay.
- MANTOV, Dimitir (1972), *Ludite Glavi*, Sofya: Otochestven Front Yay.
- MARKOVSKİ, Mile (1999), *Tovrdoglavo Vreme*, Sofya: Hayni Yay.
- MİLEV, Aleksandır, NİKOLOV, Bojil, BRATKOV, Yordan (2003), *Rechnik na chuzhdite dumi v bilgarskiya ezik (Bulgarcadaki Yabancı Kelimeler Sözlüğü)*, Sofya: Nauki izkustvo Yayınları.
- OGOYSKİ, Petko (1991), *100 Şila v Torba*, Sofya: Tsanko Tserkovski Yay.
- OSİNİN, Dimitir (1962), *Bilgarsko narodno tvorçevstvo*, Sofya: Bilgarski Pisatel Yay.
- RADEV, İvan (1999), *Moyat Stefan Stambolov*, Sofya: Pik Yay.
- [TDK Güncel Türkçe Sözlük, https://sozluk.gov.tr](https://sozluk.gov.tr)
- TSONEV, Kiryak, RUSÇUKLİEV, Slavyan (2004), *Hilyada i Edno Noşt, C. II*, Sofya: Trud Yay.
- YANEV, Boris (1992), *Ludogorski Çiçovtsi*, Varna: Bryag Print Yay.
- YORDANOV, Tihomir (1970), *Trudno ştastie*, Sofya: Dirjavno Yay.